

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ**

ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ АХБОРОТНОМАСИ

Ахборотнома ОАК Раёсатининг 2016-йил 29-декабрдаги 223/4-сон қарори билан биология, қишлоқ хўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология ва архитектура фанлари бўйича докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган

2023-9/4

**Вестник Хорезмской академии Маъмуна
Издается с 2006 года**

Хива-2023

Ubaydullayeva U.A. Alisher Navoiy "Layli va Majnun" dostonida ekologik terminlarning semantik guruhlar	144
Vositov O.T. Ingliz tilidagi lsg a'zolarining frazeologik faolligiga ko'maklashuvchi va to'sqinlik qiluvchi omillar	147
Xalimjonov A. Ibratning "Jome' ul xutut" asari yozuvlar tarixiga oid muhim manba	149
Xolibekova O.K. Bilingvizm fenomenining bola nutqiga ta'siri	153
Xolisova G.M., Xolisov A.Sh. O'zbek tijoriy diskursining o'ziga xos xususiyatlari	155
Xonkeldiyeva G. Kelishik kategoriyasining rus tiliga tarjimasi masalasi	158
Xudoynazarova O'.A. Ingliz idiomalarida diniy leksemalar	162
Xusanova Yu.A. The main features of the language and special word implementation of broadcasting journalism	164
Zokirova Sh.N. Improving listening comprehension in ESP classroom	167
Абдувалиева Д.А. «Нахжул фародис» — редкий образец староузбекского литературного языка	172
Абдусаматова О.Г. Анализ дифиниций стилистических терминов: плеоназм и тавтология и их употребление в речи	175
Адыгезалова М.Н. Концепт «дьявол» в произведениях Л.Н.Толстого и Г.Джавида	177
Ахмадалиева С.М., Шавкатова Н.З. Якка антропонимлардан олинган бренд номлари	180
Бобоев У.Н. Лингвокультурологические особенности шок-теймента в текстах узбекских СМИ	182
Бурибекова Ш.Ш. Телевидениеда журналистик суриштирув жанрининг ўзига хослиги	186
Газиева М.М. Семиотика ва лисоний семиологик парадигма	189
Зияева М.Ф. Путешествие во времени: эволюция русской лингвистики	192
Имомалиева М.И. Амирий ижодида Искандар ойинаси тимсоли	194
Махмудов Р. Ўзбек тили сўзлашув нутқи ва шеваларидаги энг янги сўзлар	198
Нуритдинова Р. Социал диалектлар	202
Султонова Н.Н. Роман жанрида ривоятнинг ўрни	204
Тажигалиева Н.Б. Этнокультурные особенности цветообозначающих личных имен в каракалпакском и английском языках	208
Турсунова Н. Ирим айтимларининг мифологик моҳияти хусусида	211
Хужанова О.Т. Простые конструкции в структуре деловых документов посольского приказа XVII века о хивинском царевиче Авгане Мухаммеде	214
Шарипов Р. Янгиланиш, ислохот ва мустақиллик учун кураш ғояларининг умумтуркий илдиэлари	217
Шодиева Ш.И. Ватан синонимик каторида турувчи айрим лексемаларнинг поэтик таъсирчанлиги	221
Юсупова С.А. Ўзбек ва инглиз тиллари нуткий мулоқотида ҳурмат улуғлаш ифодаси	223

ЯНГИЛАНИШ, ИСЛОҲОТ ВА МУСТАҚИЛЛИК УЧУН КУРАШ ҒОЯЛАРИНИНГ УМУМТУРКИЙ ИЛДИЗЛАРИ

Р.Шарипов, ф.ф.н., доц., Тошкент давлат шарқшунослик университети, Тошкент

Аннотация. Ҳаётнинг қирралари кўп. Ўт ва сув, оқ ва қора, паст ва баланд бирлашиб, борлиқнинг ягона таркибини яратади. Мавжудот доим ҳаракатда бўлгани сабабли у қирраларнинг жисоли ҳамиша ўзгаришида бўлади. Адабиёт ана шу манбадан мазмун ва шакл олгани учун шоир ёки ёзувчи яратган ҳар бир ҳаққоний асар борлиқнинг бирор сифатини ўзида мужассам этади.

Чинакам ижодкор инсон сифатида аввало фидойи бўлади. Унинг ҳаётда қўйган қадами ҳам, қўлидаги қалами ҳам шу мақсадга хизмат қилади. Шоир ва ёзувчиларнинг кўпчилиги бу жабҳага жуда ёшлигидан ўзини ургани сабабли нутқ ва сатрларида оилага фидойиликдан ҳам илгарироқ Ватанга, халққа фидойилик туйғулари ўзини намоён этади. Энг муҳими – ҳаётда кейинча қандай воқеалар рўй беришига қарамасдан, ижодкор ўз истеъдодига хиёнат қилмаса, ана шу яшаш услуби шоир характерининг ўзаги бўлиб қолаверади.

Калим сўзлар: Туркистон, маърифатпарварлик гоёси, Мулла Икром, жади́длар, жади́д адабиёти, театр.

Аннотация. Жизнь имеет много граней. Трава и вода, белое и черное, низкое и высокое соединяются, чтобы создать единую композицию бытия. Поскольку объект всегда находится в движении, блеск этих краев всегда меняется. Поскольку литература получает свое содержание и форму из этого источника, каждое подлинное произведение, созданное поэтом или писателем, воплощает в себе какое-то качество бытия.

Как по-настоящему творческий человек, он прежде всего самоотвержен. Этой цели служит и его шаг в жизни, и перо в руке. Поскольку большинство поэтов и писателей были причастны к этому поприще с самого раннего возраста, то чувства преданности Родине и народу проявляются в их речах и строках даже раньше, чем преданность семье. Самое главное, что что бы ни случилось потом в жизни, если творец не предаст свой талант, этот образ жизни останется сердцевиной характера поэта.

Ключевые слова: Туркестан, идея просвещения, мулла Икром, джади́ды, джади́дская литература, театр.

Abstract. Life has many facets. Grass and water, white and black, low and high unite to create a single composition of existence. Since the object is always in motion, the gloss of those edges is always changing. Since literature gets its content and form from this source, every true work created by a poet or writer embodies some quality of being.

As a truly creative person, he is first of all selfless. Both his step in life and the pen in his hand serve this purpose. Since most of the poets and writers were involved in this field from a very young age, the feelings of devotion to the Motherland and the people show themselves in their speeches and lines even earlier than devotion to the family. The most important thing is that regardless of what happens later in life if the creator does not betray his talent, this way of life will remain the core of the poet's character.

Keywords: Turkestan, the idea of enlightenment, Mulla Ikram, Jadids, Jadid literature, theater.

Кириш. XIX аср охири - XX аср бошларида майдонга келиб, халкимиз тарихида ўзининг ўчмас изини колдирган жади́дчилик ҳаракатининг кўзга кўринган намоёндалари, халкимизнинг сеvimли шоир, адиб ва олимлари ҳаёт ва ижод йўли фикримизни давом эттиришга манба бўлади.

XX аср бошидаги маърифатчилик ҳаракатининг намоёндалари бойлик учун, шон-шухрат учун майдонга чиқишмаган. Маҳмудхўжа Бехбудий, Мунаввар қори, Таваллоларга мактаб очганлари, халқни ўз ҳақ-ҳуқуқларини танишга даъват этганлари учун биров маош тўламаган. Аксинча, улар ўт билан ўйнашаётганини, истибдодга қарши курашаётганлари учун аёвсиз

жазоланишларини олдиндан билган ҳолда онгли равишда виждон ва иймонлари даъватига кўра мана шу йўлдан боришган.

Дарҳақиқат, жаид маърифатпарварларининг кизиқиш ва фаолияти доираси ғоят кенг бўлиб, уларнинг асосий мақсади халқни маърифат йўли орқали мустақилликка олиб чиқиш эди. Чунки, маърифатсиз, ўз тарихи ва инсоний ҳақ-ҳуқуқлари ҳақида ҳеч нарса билмай, мустамлакачилик шароитида яшаш – халқнинг иродасини букиб ташлаган эди. Шунинг учун ҳам улар янги усулдаги мактаблар очиб, тез суръатларда халқ оммасининг саводини чиқариш чораларини кўрдилар; илк бор матбуотга асос солиб, газета ва журналлар чоп этишди; янги давр ғояларини тарғиб этувчи, халқнинг ёпик кўзини очувчи асарлар яратдилар. Натижада, жаид адабиёти майдонга келди ва театр труппалари пайдо бўлди. «Падаркуш», «Тўй», «Эски мактаб, янги мактаб», «Жувонбоз», «Кўкнори» сингари асарларнинг саҳнага қўйилиши билан миллий театр санъати ўз тарихини бошлади. Жаидлар ўзларининг тараққийпарвар ғояларини мактаб-маърифат, адабиёт ва театр ёрдамида халқ оммасига етаказа бошладилар. Аммо, улар назарида, бу мафкура ва маънавият майдонлари, мамлакатнинг мустақилликка эришиши йўлида бир восита эди, ҳолос. Шу билан бирга, жаид маърифатпарварларининг бадиий асар ва публицистик маколалари диққат билан ўқилса, уларда жаидларнинг давлат қурилиши ҳақидаги муҳим сиёсий ва ҳуқуқий қарашлари мужассамланганини ҳам кўрамиз.

Асосий қисм. Кишилиқ жамиятининг кўп асрлик тарихида хилма-хил ҳаракатлар, таълимот ва сиёсий оқимлар мавжуд бўлган. Буларнинг замирида адолатли, фуқароларнинг тенглиги асосига қурилган, инсонпарвар жамиятни юзага келтириш учун, зулм ва зўравонликдан, қуллик ва истибдоддан, тенгсизлик ва жаҳолатдан қутулиш учун тинимсиз изланиш истаги ётган. "Миллий зулмдан қутулиш учун озодлик кураши асосий ҳодиса ҳисобланади, - деб ёзади Б.Дўстқораев. - Озодлик, мустақиллик, эрка феодак қолоқлик, жаҳолатдан қутулгандагина эришиш мумкин бўлган. Бунинг учун жамиятдаги мавжуд тузумни тубдан ислох қилиш лозим бўлиб, буни амалга оширувчилар қотиб қолган, даққи кучларга, яъни "қадим" (эски)ларга қарши турувчи "жаид" (янги)лар сифатида майдонга келди. Шу боис жаидлар Мисрда ҳам, Туркияда ҳам, Туркистонда ҳам сиёсий оқим сифатида пайдо бўлди. Тўғри, уларнинг шаклланганлик, тараққий топганлик даражаси бир хил эмас эди. Чор Россияси томонидан босиб олинган ўлкаларда ҳам XIX аср охирига келиб миллий озодлик ҳаракатлари охир-оқибатда жаидларни тарих саҳнасига чиқарди. Миллий истибдод занжирига тушган халқ ва элатлар қудратли империя чангалидан факат бирлашиб ҳаракат қилгандагина қутулишлари мумкин эди. Бунинг учун, энг аввало, миллий онгни уйғотиш, миллатнинг ўзлигини англаб етишувига эришиш лозим эди. Қулнинг қул эканлигини англаб, озодликка чиқиши учун унда ўз аҳволига онгли назар ташлаш қобилятини ҳосил этиш талаб қилинарди"[2,146].

XIX асрнинг иккинчи ярмида Кавказ ва Озарбайжонда жаидчилик ҳаракати вужудга келади. Бу ҳудудда, айниқса, нефть саноати тез суръатлар билан ривожланиб, дунё миқёсида машҳур "Нобель", "Ротшильд", "Сиенс" каби ширкатлар очилган, Кокорев, Шибаев, Бенкендорф каби рус сармоядорлари ҳам ўз ишларини бошлаган эдилар. Бунинг натижасида ҳудудга янги технология ва бошқа турдаги янгиликлар тез суръатда кириб келди. Натижада, 1897 йилда Озарбайжонда яшаган 1.805.788 аҳолидан 26.637 киши нефть саноатида хизмат қила бошлади[3,21].

Агар Кавказ, хусусан, Озарбайжонда янгиланиш жараёни учун асосий иқтисодий ва маданий шароит етилган бўлса, ўзга ҳудудларда аҳвол бир оз бошқачароқ эди. Масалан, кўчманчи ва ярим кўчманчи ҳаёт тарзига одатланган қозоқларда янги таълим тизимининг кириб келиши бир оз қийин бўлганини таъкидлаб ўтиш жоиз. XIX асрнинг ўрталаридан бошлаб уларнинг турмуш тарзида Россиянинг таъсири сезила бошлайди. 1841 йили Ханская Ставка шаҳрида қозоқ болалари учун илк мактаб очилади. 1866 йилда эса бундай мактаблар сони саккизтага етади.

XIX асрнинг 90-йилларида бошланган жаидчилик ҳаракатининг тан олинган марказларидан бири, шубҳасиз, Волга бўйи (Идил-Урал)дир. Бу ерда пайдо бўлган кучли маърифатпарварлик ҳаракати ислохотчилик интилишлари билан уйғунлашган ҳолда татар ва

бошқирд жади́дчи́лик ҳаракатини юзага келтирди. Бошқа минтакаларда кўзга ташланганидек, жади́дчи́лик бу ерда ҳам дастлаб мактаб таълим тизимини ислоҳ этишдан бошланди. Бу ташаббусни XIX асрнинг иккинчи ярмида Хусайн Файзхонов ("Мактаб ислоҳоти" дастури) ҳамда Шаҳобиддин Маржоний (шоғирдларни ўқитишда ўзи тузган амалий дастур билан) бошлаб берди. Аммо уларнинг новаторона моҳиятга эга бўлган ғоялари ўз вақтида ҳаётга қисмангина татбиқ этилди. Ш.Маржоний ғоялари муаллиф томонидан мадраса таълимининг янгиланишига ёрдам берган бўлса, иккинчи ғоя қоғоздагина қолди. Шунга қарамай, таълим тизимининг ислоҳ этилиши XX аср бошларида татар руҳий ва маънавий маданиятида рўй берган уйғонишнинг бош омилидир. Татаристонда жади́длар билан қадимчилар ўртасида бошланган ҳаёт-мамонт кураши, бир томондан, ёш татар маърифатпарварларининг Ўрта Осиё, хусусан, ҳозирги Ўзбекистон ҳудудларига оқиб келишига сабабчи бўлган бўлса, иккинчи томондан, жади́дларга матбуот, адабиёт ва театр ёрдами билан халқ оммасини ўз тарафига оғдириш, улардан мадад олиш ва, айни пайтда, улар ўртасида ўзларининг илғор ғояларини тарқатиш имконини берди. Қозондаги "Муҳаммадия", Уфадаги "Олия" ва "Усмония", Оренбургдаги "Хусайния" мадрасалари орқали ҳам жади́дчи́лик ғоялари кенг халқ оммаси ўртасида тарқала бошлади.

XIX аср ўрталари - XX аср бошларида Россия, Туркистон, Кавказ (Озарбайжон), Идил-Урал ва Қримда янгиланишга интилиш жараёни қарийб оммавий тус олганини кузатиш мумкин. Ўз даврининг энг кўзга кўринган сиймоси, назарий ва амалий фаолияти билан жади́дчи́лик ҳаракати шаклланиши ва ривожига бекиёс ҳисса қўшган Исмоилбек Гаспрали ҳақида гапирмаслик мумкин эмас.

Туркистонда жади́дчи́лик ҳаракатининг вужудга келиши ва шаклланишида ички омиллар билан бир қаторда ташқи омиллар ҳам мавжуд эдики, улардан энг эътиборлиси Исмоилбек Гаспрали таълимотидир. Исмоилбек Гаспрали 1851 йилда Қримнинг Бокчасарой шаҳри яқинидаги Гаспра қишлоғида дунёга келади. Москвада таҳсил олиб, кейинчалик Франция ва Туркияда яшайди. 1875-1881 йилларда Бокчасаройда ўқитувчилик қилади, ҳокимиятнинг раҳбар лавозимларида ишлайди. 1881 йилда "Таврида" газетасида эълон қилган мақоласида у ўзининг амалий дастурини шундай ифода этади:

- миллий маориф тизимини ислоҳ этиш;
- миллий маориф тизимини моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш учун "Жамияти хайрия"лар ташкил этиш;
- туркий халқларнинг умумий миллий матбуотини ташкил этиш;
- мусулмон хотин-қизларини озод этиш;
- миллий мутахассис ва зиёлиларни етиштириш учун шароит яратиш[4, 72-76].

Юқорида айтганимиздек, Исмоилбек Гаспрали 1884 йилда Қримда илк "усули жади́д" мактабини очиб, маориф тизимини ислоҳ этиш борасидаги ғояларини "Таржимон" газетасида эълон қила бошлайди. Унинг фикрича, маориф тизими олдида қуйидаги вазифаларни ҳал этиш муаммоси турар эди:

- мактаб мадрасадан ажралиб чиқиши керак;
- бошланғич синфлар учун алоҳида ўқитувчилар тайёрланиши лозим;
- ўқитувчи "садақа" эмас, ойлик маош билан таъминланиши зарур;
- ўқиш ва ёзишнинг эски "хижжалама" йўли билан эмас, янги "Алифбо" китоблари воситасида ўргатилиши мақсадга мувофиқ;
- фақатгина ўқиш эмас, шу билан бирга ёзишга ҳам аҳамият берилиши шарт;
- қизлар учун ҳам алоҳида мактаблар очилиши, уларнинг ўқиш ва ёзишига алоҳида эътибор берилиши керак;
- ўқитиш маълум бир дастур асосида ва дарсликлар воситасида олиб борилиши керак.

Туркистон зиёлилари ва аҳолисининг катта қисми "усули жади́д" мактаблари очилишининг тарафдори эди. Чунки бу - фарзандлар келажаги, ўлка истикболи билан боғлиқ бўлган муҳим масала эди. Шунинг учун ҳам И.Гаспрали биров аввал барча назарий фикрларини қоғозга тушириб, бу ҳужжатни Россия ҳукуматига, нусхасини эса генерал-губернатор Н.О.Розенбахга юборади. Афсус, натижа кутгандай бўлиб чиқмайди. Гаспрали рад

жавобини олади. Шундан кейин, ўзи билан дўстлик алоқаларида бўлган Бухоро амири Абдулахадга мурожаат этиб, янги усулдаги мактабларни Туркистоннинг бир қисми бўлган Бухорода очишга рухсат сўрайди. Амир Абдулахад 1893 йилнинг бошларида Россия зиёрати сирасида Бокчасаройга келиб, Исмоилбек Гаспдали билан танишади, у билан узок суҳбатда бўлади. Ўша учрашув чоғида у Исмоилбекни Бухорога таклиф этади.

Амир Абдулахаднинг таклифини мамнуният билан қабул қилган И.Гаспдали 1893 йил май ойининг охирларида Бухорога ташриф буюради. Сафари давомида Самарқанд ва Тошкентда ҳам бўлиб, бир қатор эски усулдаги мактабларни зиёрат қилади. У ерда мутасадди раҳбарлар, шу жумладан, Н.Остроумов билан Туркистондаги маориф тизими ҳақида суҳбатлашади.

Амир Абдулахаднинг Шаҳрисабздаги ёзги қароргоҳига келган Гаспдали самимий қарши олинади. Узундан-узн суҳбатлар чоғида ўз фикрларига хайрихоҳлик топади. Аммо шунга қарамасдан кўзланган натижага эриша олмайди. Сабаби, бу вақтга келиб, Бухоро амири Чор ҳукуматидан изн олмай туриб, бирор масалани ўзи хоҳлаганича ҳал этиш эркидан маҳрум бўлган эди[4, 49].

Татар жадиदчилик ҳаракати ҳақида сўз борганида 1908 йил 10 январдан Оренбургда чоп этила бошлаган "Шўро" ижтимоий-маърифий, адабий-публицистик журналини тилга олиш жоиз. Олтин саноати билан шуғулланган таниқли татар шоири Зокир Ромиев (Дардманд) бу журналнинг ношири, Ризо Фаҳриддин эса бош муҳаррири эди. Журналнинг таҳрир хайъатида ўзбек зиёлиларига яхши таниш Фотиҳ Қаримов, Кабир Бакир, Шариф Қамол каби таниқли татар жадиidlари ҳам бўлишган. Журналда фақат татар ва бошқирд ёзувчиларининг асар ларигина босилмай, унинг саҳифаларида Ҳофиз, Умар Хайём, Саъдий, Абу Аъло ал-Мааррий, Низомий, Навоий, Ғузулий, Махтумқули, Мирза Фатали Охундов, Номик Қамол ҳаёти ва ижодларига бағишланган мақолалар ҳам ўрин олган. Ўзбек адаблари ҳам журнал фаолиятида иштирок этганлар.

Журнал ўз фаолияти билан жадидчилик ҳаракатининг Миллий уйғониш ҳаракатига айланишига катта ҳисса қўшди. Татар зиёлилари "Шўро" журналининг туркий халқлар орасида катта муваффақият қозонганидан рағбатланиб, "Вақт" газетасини ҳам нашр эта бошладилар. Энг эътиборлиси шундаки, юқорида номлари зикр этилган зиёлиларнинг аксарияти Бухоро, Самарқанд ёки Хива мадрасаларида таҳсил кўриб, Марказий Осиё ҳудудларида дунёга келган у ёки бу тариқат йўлини тутган эдилар. Уларга ўрта асрларда яшаб ўтган мутафаккирларимиз асарлари қанчалик маънавий озуқа берган бўлса, Исмоилбек Гаспдали ва унинг ҳамфикрлари илгари сурган ғоялар ҳам шунчалик катта таъсир кўрсатди. Хулоса қилиб айтиш мумкинки, XIX аср охирлари - XX аср бошларида Туркистонда вужудга келган маърифатпарварлик ҳаракатининг илдизлари ўз тупроғимизда ниш урган эди.

Ўзбек жадидчилиги сарчашмалари тўғрисида сўз борганда, яна бир манбани унутмаслик лозим. Бу Туркиядаги ёш усмонлилар ҳаракати ва танзимат адабиётидир. Туркий халқларнинг ўзаро яқинлашишига тиш-тирноғи билан қаршилиқ кўрсатган шўролар ҳукумати ўзбек-турк илмий, маданий, ижтимоий ва савдо алоқаларининг кескин узилиши учун барча чораларни кўрди. Шунинг учун ҳам бу алоқаларнинг 1917 йилга қадар бўлган тарихи ҳам унутилаёзди. Ҳолбуки, ўзбек жадиd адабиётининг асосчиларидан бири Фитрат 1909-1913 йилларда Туркияда бўлган вақтида ёш турклар ҳаракати ва адабиёти таъсирида ўзининг дастлабки асарларини ёзган ва бу асарлар жадиd адабиётининг дастури ўлароқ хизмат қилган эди. Шубҳасиз, Фитратдан олдин ҳам, кейин ҳам кўплаб ўзбек ёшлари Туркияга бориб таҳсил олганлар ва уларнинг аксарияти ўз ватанларига қайтгач, жадиd мактабларини очиб, жадиd адабиёти ва театрига пойдевор қўйишда иштирок этганлар.

Чўлпон тўғрисидаги хотираларини эълон қилган геодезист олим Ғуломқодир Норхўжаев атоқли шоирнинг Тошкентдаги "Турон" кутубхонасида Туркияда нашр этилган "Сарвати фунун" журналини, бошқа ёшлар қатори, мунтазам равишда ўқиб борганини айтади. Ўша кезларда Тошкентдаги қатор мактабларда Туркияда таҳсил кўрган ўзбеклар ёки Туркиядан турли сабаблар билан Ўзбекистонга келиб қолган турклар сабоқ беришган ва улар ҳам ўз шоғирдларини турк жадиdчилик ҳаракати таъсирида тарбиялашга интилишган. Шундай

кишилардан бири тошкентлик Эсон афанди бўлиб, у Ойбекнинг шаклланишига озми-кўпми ўз хиссасини қўшган.

Турк-ўзбек алоқалари тарихида 1914 йили рус-турк урушида асир тушган турк зобитлари алоҳида саҳифани ташкил этади. Аввало шуни айтиш керакки, ўзбек маориф ва маданият ишларининг жонланиши ва истеъдодли зиёлилар авлодининг шаклланишида турк зобитларининг хиссаси кам эмас. Маълум бўлишича, улар Туркистонга кичик-кичик гуруҳ бўлиб, тўрт марта келганлар. Туркистонга келган тўртинчи гуруҳ анчагина катта эди. Унинг "аъзолар"и Биринчи жаҳон уруши йилларида Кавказортида асир тушган турк зобитлари бўлиб, улардан бири Рожи Чақирўз эди. Унинг эсдаликлари ўзбек жадидчилик ҳаракатининг намояндаларидан бири Усмон Хўжанинг ўғли Темирхўжа томонидан ёзиб олинди, "Турк дунёси тарихи" журналининг 1987 йил 1-12 - сонларида эълон қилинган. Ушбу хотиралар 1914-1923 йилларда Туркистонда бўлиб ўтган бир қанча муҳим тарихий воқеалар ва шахслар ҳақида янги маълумотлар бериши билан аҳамиятлидир.

Хулоса. Бир томондан, XVI-XIX асрларда Туркистонда ҳукм сурган ижтимоий тузум – феодал давлатнинг инкирозга юз тутиши, жамият тараққиётида турғунлик ҳолатининг юзага келиши, иккинчи томондан, Туркистоннинг Чор қўшинлари томонидан босиб олиниши ва мустамлакага айлантирилиши натижасида ўлкада шундай бир мудҳиш шароит вужудга келгани маълумки, муайян ижтимоий, иқтисодий, маданий ва маърифий заминсиз халқни уйғотувчи, жамиятни силкитиб, ларзага келтирувчи бирон-бир ҳаракатнинг пайдо бўлиши маҳол эди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Қосимов Б. Миллий уйғониш: жасорат, маърифат, фидойилик. –Т.: Маънавият, 2002. – Б. 5.
2. Дўстқораев Б. Туркистон жадидларининг йирик сиймоси. / Жаҳон адабиёти. -1998. - 3-сон. - Б. 146.
3. Нодир Давлат. Русия туркларининг миллий кураши тарихи (1905-17). - Анкара, 1985. – Б. 21.
4. Мехмет Сарай. Турк дунёсида маориф ислоҳоти ва Гаспирали Исмоилбей. –Анкара: 1987. –Б. 72-76.

УЎК 81'33

ВАТАН СИНОНИМИК ҚАТОРИДА ТУРУВЧИ АЙРИМ ЛЕКСЕМАЛАРНИНГ ПОЭТИК ТАЪСИРЧАНЛИГИ

Ш.И.Шодиева, ўқитувчи, Жиззах давлат педагогика университети, Жиззах

Аннотация. Ушбу мақолада поэтик матнлар ифода имкониятларининг кенглигига кўра ажралиб туриши ҳамда тилимизнинг нозик маъно қирраларини ўзида мужассам этиши хусусида фикр юритилади.

Калим сўзлар: муштараклик, истибдод, эътиқод, лексема, семантик ядро, поэтик таъсирчанлик, территория, оттенка.

Аннотация. В данной статье рассматривается тот факт, что поэтические тексты отличаются широтой выразительных возможностей и воплощают в себе тонкий смысл нашего языка.

Ключевые слова: общность, тирания, вера, лексема, семантическое ядро, поэтическая выразительность, территория, цветка.

Abstract. This article discusses the fact that poetic texts are distinguished by the breadth of expressive possibilities and embody the subtle meaning of our language.

Key words: commonality, tyranny, belief, lexeme, semantic core, poetic expressiveness, territory, ottenka.

Ватан — она юрт — кишиларнинг яшаб турган, уларнинг авлод ва аجدодлари туғилиб ўсган жойи, ҳудуди, ижтимоий муҳити, мамлакати. Ватан тушунчаси кенг ва тор маънода қўлланилади. **Кенг маънода** бутун бир халқ уларнинг аجدодлари азалдан истиқомат қилиб келган ҳудуд, **тор маънода** эса киши туғилиб ўсган уй, маҳалла, кишлоқ назарда тутилади. Халқнинг тили, маданияти, иқтисодий турмуши, руҳий ва руҳоний, маърифий ва маънавий равақ топа бориши натижасида шу халққа мансуб кишилар орасида муштараклик шаклланади. Ўзбекистон Республикаси ўзбек миллатининг Ватанидир. Бу ўринда давлат ва